

CRNA GORA
Vlada Crne Gore

Nacionalni savjet za obrazovanje

<i>Nivo obrazovanja</i>	Gimnazija
<i>Nastavni predmet</i>	FILOZOFIJA
<i>Predmetni program</i>	FILOZOFIJA
<i>Razred</i>	IV

Podgorica,
2014.

SADRŽAJ:

1. Naziv nastavnoga predmeta: FILOZOFIJA	3
2. Određenje predmetnoga programa	3
3. Opšti ciljevi predmetnoga programa.....	3
4. Sadržaj i operativni ciljevi predmetnoga programa	3
5. Didaktičke preporuke	9
6. Korelacija među predmetima	10
7. Standardi znanja (ispitni katalog).....	10
8. Provjeravanje znanja i ocjenjivanje.....	12
9. Resursi za realizaciju.....	12
10. Profil i stručna sprema nastavnika/nastavnica	12

1. Naziv nastavnoga predmeta: FILOZOFIJA

Naziv predmetnoga programa: FILOZOFIJA

2. Određenje predmetnoga programa

1.1 Što je filozofija

Pitanje što je filozofija i samo je filozofsko. Filozofija je u svojoj suštini način upitnosti, ona sadrži otvorenost prema problemu i nema odgovora koji ne upućuje na novo pitanje.

Od samih početaka evropska filozofija problematizuje pitanja o temeljima svijeta, ljudskoga saznanja i djelovanja. S jedne strane, filozofija nema neki čvrsto utvrđen predmet koji bi pripadao samo njoj, čime se razlikuje od drugih nauka; stoga ona polazi od prethodno datoga znanja svakodnevnoga svijeta, religije i svih nauka i umjetnosti. S tim u vezi je i činjenica da su se tokom istorije mišljenja, iz filozofije izdvojile mnoge nauke, ali tako da i dalje unutar njih opstaju filozofski problemi. S druge strane, filozofija je međutim vremenom od sebe same izgradila sopstvenu predmetnost, koja je nezaobilazna ne samo kao dio opšte obrazovanosti, već i kao dio same stvarnosti, ponajprije duhovne. Otud filozofija pretenduje da pretpostavke svih znanja sintetizuje i generalizuje do sveobuhvatnog i utemeljujućeg Znanja, koje kao takvo postaje predmet filozofske refleksije.

Saopštavanje filozofskih sadržaja u nastavi jeste praksa same filozofije. Da bi predstavljala uvođenje u filozofski način mišljenja, nastava filozofije, kao i filozofija sama, mora biti traganje za smislom, ona bi trebalo da bude dijaloški napor razvijanja samostalnog i kritičkog mišljenja učenika/učenice, a ne samo davanje gotovih odgovora. Smisao nastave filozofije, dakle, nije samo u tome da učenik/učenica stekne doksografsko znanje, već da nastava filozofije učenika/učenicu uvede u misaoni odnos prema svijetu i podstakne razvoj njegovih/njenih umnih sposobnosti.

1.2. Broj časova

U nastavnome planu za gimnazije planirano je da filozofija bude zastupljena u 4. razredu sa 2 časa sedmično, odnosno 66 časova godišnje.

Napomena: Međupredmetne oblasti teme obavezne su u svim nastavnim predmetima i svi/sve nastavnici/nastavnice obavezni/obavezne su da ih ostvaruju. Međupredmetne oblasti / teme su sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ciljevi i sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta, ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ovi sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta.

3. Opšti ciljevi predmetnoga programa

Nastava filozofije treba da:

- učenike/učenice uvodi u tokove filozofskoga mišljenja
- promišlja i povezuje različita iskustva (nauke, umjetnosti, religije)
- omogućuje duhovnu orijentaciju u savremenome svijetu
- podstiče i razvija kritičko mišljenje i prosuđivanje o temeljnim pitanjima svijeta, prirode i čovjekova saznanja i djelovanja
- podstiče duhovnu samostalnost i otvorenost za druga stanovišta
- osposobljava za izgradnju sopstvenoga mišljenja
- razvija sposobnost za otklanjanje predrasuda i usmjerava prema tolerantnome i racionalnoargumentovanome dijalogu
- razvija komunikativne sposobnosti i konstituiše odgovornost za Drugog (za ličnost i zajednicu)
- omogući primjenu osnovnih filozofskih pojmova na čovjeka, društvo, prirodu i ukupnu duhovnost
- doprinosi cjelovitome razvoju ličnosti
- razvija sposobnosti za samoispitivanje i integraciju u zajednicu.

4. Sadržaj i operativni ciljevi predmetnoga programa

4.1 Sadržaj

1. ŠTO JE FILOZOFIJA? (10 časova) (*Čemu filozofija, uvođenje u filozofiju*)
2. ŠTO JESTE ONO „PRVO“? (14 časova) (*Pitanje o bivstvovanju, problem ishodišta svijeta i ontološkog primata*)
3. ŠTO MOGU ZNATI? (14 časova) (*Kako je moguće saznanje, gnoseologija*)
4. ŠTO TREBA DA ČINIM(O)? (14 časova) (*Praktička filozofija, etika, antropologija i aksiologija*)
5. IZBORNA TEMA (14 časova)

Tema: ŠTO JE FILOZOFIJA? (10 časova)

OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	SADRŽAJI	METODE / OBLICI NASTAVE / UČENJA	KORELACIJA
Učenik/učenica: <ul style="list-style-type: none"> - zna da odredi i obrazloži pojam filozofije - razumije specifičnost filozofskih pitanja - razlikuje osnovne filozofske probleme, problemska polja i filozofske discipline - upotrebljava jezik filozofije - shvata odnos filozofije i njene istorije - vrednuje perspektivnost i upotrebljivost filozofije u modernome svijetu i životu. 	Učenici/učenice: <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datoga filozofskog sadržaja (filozofski pojmovi, pitanja, discipline) - bilježe bitne sadržaje (osnovna struktura izlaganja) - reprodukuju date sadržaje - uče kako se formulišu pitanja - iznose sopstvena mišljenja o datome pitanju - aktivno slušaju sagovornika/sagovornicu - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje - diferenciraju osnovne pojmove - objašnjavaju date pojmove - objašnjavaju razliku između termina i pojma - upotrebljavaju filozofske termine - objašnjavaju razliku između sadržaja i obima pojma - uočavaju etimološko i esencijalno značenje pojmova - pronalaze primjere u realnome životu - primjenjuju usvojene pojmove na konkretne situacije - čitaju izvorni tekst (uočavaju bitne elemente datoga teksta, izdvajaju nejasne i nepoznate riječi, analiziraju osnovne pojmove) - povezuju nove sadržaje s prethodnim znanjem i iskustvom - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta - samostalno formulišu pitanja - izvode zaključke o perspektivnosti filozofije u modernome svijetu. 	Filozofska upitnost; ime i pojam filozofije; izvor filozofiranja (čudenje, sumnja, smisao); osnovna polja i problemi filozofskoga istraživanja; filozofske discipline; osnovni filozofski pojmovi (jezik filozofije); filozofija i drugi oblici znanja i djelovanja; filozofija i njena istorija; perspektive filozofije u modernome svijetu.	Metoda usmenoga izlaganja, metoda razgovora, dijalog, diskusija i rasprava, interaktivno (kooperativno) učenje, rad na tekstu (specifičnost čitanja filozofskoga teksta), oblici nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni).	Logika: prilikom odredbi mišljenja i djelovanja; znanja, saznanja, razumijevanja. Sociologija: identifikovanje odnosa između filozofije i nauke. Istorija: kod upoznavanja s istorijom filozofije.

Tema: ŠTO JESTE ONO „PRVO“? (14 časova)

OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	SADRŽAJI	METODE / OBLICI NASTAVE / UČENJA	KORELACIJA
Učenik/učenica: <ul style="list-style-type: none"> - zna da obrazloži osobenost ontologije - shvata metafizičku potrebu u filozofiji - razlikuje temeljne ontološke 	Učenici/učenice: <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datoga filozofskog sadržaja (filozofske teorije, pojmovi, problemi; autorska rješenja) - bilježe bitne sadržaje (osnovna struktura izlaganja) - upoznavaju tipične filozofije i njihove teorije - ponavljaju date sadržaje 	<i>a) Pojmovi:</i> ontologija, metafizika; bivstvovanje, bivstvujeće; „jedno“ – mnoštvo; suština – pojava; objektivizam – subjektivizam; klasična i moderna metafizika; kritika	Metoda usmenoga izlaganja (teorijsko predavanje, opisivanje, objašnjavanje, pripovijedanje); metoda	Istorija religije: Avgustin – Akvinski. Matematika:

<p> kategorije</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije probleme ontologije i metafizike - spoznaje i razlikuje osnovna stanovišta klasične i moderne metafizike - razumije kritiku metafizike - prepoznaje i obrazlaže Parmenidovo i Heraklitovo razvijanje pitanja o bivstvovanju i kretanju - razumije Platonovu teoriju ideja i Aristotelovu metafiziku - razumije ključne paradigme srednjovjekovlja - razumije konstituisanje pojma subjekta i supstancije od Dekarta do Hegela - analizira Kantovu kritiku metafizike - vrednuje posthegelovsku dekonstrukciju metafizike - razlikuje i kritički prosuđuje moderne ontološke koncepte. 	<ul style="list-style-type: none"> - konstruišu filozofske probleme i pitanja - pronalaze pitanja iz horizonta različitih filozofskih orijentacija - diferenciraju ključna ontološka pitanja preko osnovnih filozofskih autora - upoređuju osnovna stanovišta klasične i moderne metafizike - objašnjavaju šire problemske kontekste - sintetišu date sadržajne cjeline - navode konkretne primjere - izvode zaključke na osnovu konkretnih situacija iz realnoga života - argumentovano diskutuju o datome problemu - kreiraju tolerantan i zasnovan dijalog - čitaju izvorni tekst (analiziraju osnovne pojmove, interpretiraju filozofske probleme) - uočavaju odnose između pojmova i filozofskih teorija - provjeravaju validnost svojih stavova - iznose sopstvena zapažanja, asocijacije, razumijevanja - povezuju nove sadržaje s prethodnim znanjem i iskustvom - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta - pišu kraće eseje o zadatome problemu - pismeno rješavaju zadatke - analiziraju pogrešne odgovore - samostalno formulišu pitanja - valorizuju kritiku metafizike u savremenome svijetu. 	<p> metafizike.</p> <p><i>b) Autori:</i> Parmenid – Heraklit (postavljanje pitanja o bivstvu); Platon – Aristotel (teorija ideja, metafizika); Plotin – Akvinski (problem „Jednog“, Božije postojanje); Dekart – Spinoza – Lajbnic (subjekat, supstitucija); Kant (kritika metafizike); Hegel (apsolutni idealizam); Niče (voluntarizam); Kjerkegor (filozofija egzistencije); Hajdeger (fundamentalna ontologija); Sartr (bivstvo i ništa).</p> <p><i>v) Problemski sklopovi:</i> problem kosmosa i kretanja; Platonova teorija ideja; Aristotelova metafizika; Jedno i emanacija; metafizika subjekta; apsolutni idealizam; kritika metafizike; filozofija egzistencije; fundamentalna ontologija i egzistencijalna analitika tu bivstvovanja; bivstvo i ništa.</p>	<p> razgovora; dijalog; diskusija i rasprava; skandalon; postavljanje problema i njihovo rješavanje; interaktivno (kooperativno) učenje; rad na tekstu (specifičnost čitanja i interpretacije filozofskih tekstova); metoda pisanih radova (referati, analize, ogleđi, prikazi, domaći zadaci); oblici nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni).</p>	<p> Dekartovo i Lajbnicovo učenje.</p> <p>Umjetnost: relacija Niče – Vagner.</p> <p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: književnost romantizma, predstavnici egzistencijalizma – Kami, Sartr.</p>
--	--	---	---	--

Tema: ŠTO MOGU ZNATI? (14 časova)

OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	SADRŽAJI	METODE / OBLICI NASTAVE / UČENJA	KORELACIJA
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje i razumije strukturne teorije i pojmove saznanja - razvija sposobnost za jasno i diferencirano mišljenje - razvija sposobnost logičke analize problema - upotrebljava osnovne pojmove u procesu istraživanja - razvija sposobnost za korišćenje 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje o osnovnim pojmovima saznanja, sadržaju i obimu njihova važenja - bilježe relevantne sadržaje (osnovna struktura izlaganja) - upoznaju tipične filozofe i njihove saznajne teorije - ponavljaju date sadržaje - vježbaju logičko zaključivanje - analiziraju osnovna pitanja saznanja - čitaju izvorni tekst - uočavaju smisao značenja osnovnih pojmova 	<p><i>a) Pojmovi:</i> mnjenje, znanje, nauka; sumnja, istina; iskustvo, razum i um; neposredno i posredno saznanje; empirizam i racionalizam; a priori i a posteriori; objektivno i subjektivno; relativno i apsolutno; indukcija, dedukcija i druge metode saznanja.</p> <p><i>b) Autori:</i> Protagora (relativnost saznanja); Platon</p>	<p> Metoda usmenog izlaganja (razni oblici), metoda razgovora, dijalog, skandalon, diskusija i rasprava, rad na tekstu (specifičnost čitanja i interpretacije filozofskih tekstova), metoda pisanih radova (razni oblici),</p>	<p>Logika: izvori, mogućnosti i vrste saznanja; odnos mišljenja i jezika; teorije istine; učenje o elementima mišljenja; metodologija istraživanja.</p>

<p>naučne metodologije</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvija sposobnost primjene usvojenih znanja na saznanja iz drugih predmeta - razvija sposobnost za samostalno korišćenje izvorne literature. 	<ul style="list-style-type: none"> - prepoznaju saznajne probleme u nauci i praksi - uočavaju odnose između pojmova i filozofskih teorija - primjenjuju gnoseološke pojmove na konkretnim primjerima - argumentovano diskutuju o datome problemu - povezuju nove sadržaje s prethodnim znanjem i iskustvom - povezuju nove sadržaje sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta - samostalno formulišu pitanja - pismeno rješavaju zadatke - provjeravaju tačnost odgovora - analiziraju pogrešne odgovore. 	<p>– Aristotel (sistem znanja); Dekart, Spinoza, Lajbnic (racionalistički koncept saznanja); Bekon, Hobs, Lok, Barkli, Hjum (empiristički koncept saznanja); Kant (kritika saznanja).</p> <p><i>v) Problemski sklopovi:</i> osnovni strukturni elementi saznanja – odnos među njima; spoznajne metode i methodske tehnike; osnovni problemi saznanja; osnovne teorije saznanja; subjekat i objekat saznanja.</p>	<p>postavljanje problema i njihovo rješavanje, interaktivno (kooperativno) učenje, oblici nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni).</p>	<p>Psihologija: uloga znanja i iskustva u mišljenju; metodologija prirodnih i društvenih nauka.</p>
---	--	--	--	--

Tema: ŠTO TREBA DA ČINIM(O)? (14 časova)

OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	SADRŽAJI	METODE / OBLICI NASTAVE / UČENJA	KORELACIJA
<p>Učenik/učenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje i utemeljuje filozofsku antropologiju, etiku i aksiologiju - razvija smisao za uočavanje problema i njihovu analizu - pravilno upotrebljava etičke i antropološke pojmove - upoređuje teorijske modele i praksu - analizira etičke, političke i antropološke probleme na konkretnim primjerima - razrješava etičke dileme iz neposrednoga života - razvija sposobnost interdisciplinarnoga povezivanja znanja - razvija sposobnost za samostalno korišćenje izvorne literature - razvija kulturu čitanja, 	<p>Učenici/učenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje o osnovnim etičkim i antropološkim pojmovima - bilježe relevantne sadržaje (osnovna struktura izlaganja) - ponavljaju date sadržaje - identifikuju reprezentativne filozofske probleme i autore u oblasti antropologije i etike - analiziraju osnovne etičke i antropološke pojmove - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje - čitaju izvorni tekst - uočavaju i interpretiraju osnovne etičke i antropološke probleme - otkrivaju mogućnosti novih interpretacija - iznose sopstvena zapažanja i asocijacije - samostalno formulišu pitanja - određuju polje važenja i primjene datoga problema - navode primjere iz neposrednoga života - razrješavaju etičke dileme 	<p><i>a) Pojmovi:</i> čovjek i zajednica; etika i moral; dobro i vrlina; ličnost, sloboda, odgovornost; dužnost i zadovoljstvo; vrijednost i vrednovanje.</p> <p><i>b) Autori:</i> Aristotel (etika i politika); Mil (sreća i zadovoljstvo); Kant (dužnost); Niče (kritika morala); Sartr (sloboda); Levinas (odgovornost – Drugi).</p> <p><i>v) Problemski sklopovi:</i> čovjek i njegovo djelovanje; odnos vrijednosti i stvarnosti; etika – ethos, moral; različite teorije morala; autonomija i heteronomija; Ja, Drugi, odgovornost; etika, pravo,</p>	<p>Metoda usmenoga izlaganja (razni oblici), metoda razgovora, dijalog, diskusija i rasprava, skandalon, postavljanje problema i njihovo rješavanje, rad na tekstu (analiza i interpretacija izvornih tekstova), interaktivno (kooperativno) učenje, metoda pisanih radova (razni oblici), oblici nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni).</p>	<p>Psihologija: emocionalni život; razvoj i socijalizacija ličnosti; osoba u socijalnoj interakciji.</p> <p>Sociologija: kultura i društvo; društvene institucije i organizacije; oblici društvene svijesti.</p> <p>Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost: primjeri s etičkom sadržinom.</p> <p>Istorija religije: hrišćanska etika, budizam, islam.</p>

usmenoga i pismenoga izražavanja - predviđa moguće etičke i političke situacije.	<ul style="list-style-type: none"> - verifikuju validnost sopstvenih stavova - povezuju nove sadržaje s prethodnim znanjem i iskustvom i sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta - pišu kraće eseje o zadatome problemu - pismeno interpretiraju pročitane filozofske tekstove - pismeno rješavaju zadatke - kritički vrednuju pravno-politički poredak i institucije civilnoga društva. 	politika.		
---	---	-----------	--	--

IZBORNA TEMA (14 časova)

Prijedlog izbornih tema:

- a) jedna od filozofskih epoha: antička filozofija, vizantijska, sholastika, srednjovjekovna, novovjekovna, savremena filozofija
b) jedna od filozofskih disciplina: filozofija religije, filozofska antropologija, estetika, filozofija politike, filozofija istorije, istorija filozofije
v) jedan od pravaca savremene filozofije: egzistencijalizam, pozitivizam, strukturalizam, fenomenologija, hermeneutička filozofija, kritička teorija društva, postmoderna filozofija.

Navodimo primjer za jednu izbornu temu:

Tema: IZBORNA TEMA – ANTIČKA FILOZOFIJA (14 časova)

OPERATIVNI CILJEVI	AKTIVNOSTI	SADRŽAJI	METODE / OBLICI NASTAVE / UČENJA	KORELACIJA
Učenik/učenica: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje se s pregledom antičke filozofije - razumije glavne probleme antičke filozofije - razumije učenje pojedinih filozofa - pravilno upotrebljava temeljne pojmove - razvija sposobnost za analizu problema - poznaje objašnjenja odgovora koje su predlagali tadašnji filozofi - samostalno promišlja o određenoj temi. 	Učenici/učenice: <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje datoga filozofskog sadržaja - bilježe bitne sadržaje (osnovna struktura izlaganja) - upoznaju tipične filozofe i njihove teorije - ponavljaju date sadržaje - konstruišu filozofske probleme i pitanja - objašnjavaju šire problemske kontekste - navode konkretne primjere - argumentovano diskutuju o datome problemu - čitaju izvorni tekst - analiziraju osnovne pojmove - interpretiraju filozofske probleme - iznose sopstvena mišljenja o datome problemu - povezuju nove sadržaje s prethodnim znanjem i iskustvom, kao i sa srodnim sadržajima iz drugih nastavnih predmeta 	Predsokratovska misao; sofisti; Sokrat; Platon; Aristotel; helenistička filozofija.	Metoda usmenoga izlaganja (razni oblici), metoda razgovora, dijalog, diskusija, analiza tekstova, metoda pisanih radova (razni oblici), postavljanje problema i njihovo rješavanje, interaktivno učenje, oblici nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni).	Matematika: Pitagora – klasifikacija brojeva; problem nesamjerljivosti; Tales – geometrijske figure; likovi – oblici.

	- pišu kraće eseje o zadatome problemu.			
--	---	--	--	--

Napomena: Predloženi program u skladu je s četrdesetočasovnim opterećenjem učenika/učenica.

Obrazloženje: *Ukoliko se nastava s 2 časa sedmično izvodi kvalitetno, učenicima/učenicama je, za prosečno savladavanje planiranih sadržaja, dovoljan još 1 čas aktivnog učenja kod kuće.*

5. Didaktičke preporuke

1. Polazišta za nastavu

Nastavnik/nastavnica je u ostvarivanju ciljeva predmeta samostalan/samostalna i istovremeno dužan/dužna da na što efikasniji način doprinese njihovoj realizaciji. Nastava filozofije treba da podstiče samostalnost mišljenja učenika/učenice, mogućnost razumijevanja temelja stvarnosti, saznanja i ljudskoga djelovanja. Filozofska refleksija podstiče i omogućava samorazumijevanje i orijentaciju u svijetu, što se u velikoj mjeri postiže povezivanjem nastave sa životom, prethodnim znanjima i iskustvom samih učenika/učenica. Učenike/učenice treba osposobljavati za kritičko mišljenje i prosuđivanje; upućivati ih da razumiju probleme savremenosti i preuzmu odgovornost za vlastito djelovanje.

U filozofiji ne postoji neki svevažeci i nepromjenljivi kanon pitanja i odgovora. No, postoji sistematičnost (to nije nužno i sistem) i disciplinovanost filozofskih znanja i filozofskih pitanja. Iz studiranja filozofskih problema u istoriji i savremenosti jasno je da nas same i svijet razumijevamo uvijek iz tradicije utisnute u naše mišljenje, koju stoga moramo i čuvati i kritički reflektovati. Tako su istorijska i sistematska dimenzija filozofije uvijek isprepletane, pa i nastava filozofije mora uvažiti i istorijski i problemsko-sistematski aspekt.

2. Sposobnosti koje filozofija podstiče i razvija

Filozofija traži i razvija problemsku svijest, duhovnu samostalnost, otvorenost za druga stanovišta i misaone postavke i spremnost na razmišljanje i dijalog bez predrasuda.

Ona potencira misaonu i jezičku jasnost, tj. sposobnost da se jasno i diferencirano misli kroz pojmovnu analizu i sintezu, razmišljanje bez predrasuda i odmjerenu argumentaciju.

Ona upućuje na razumijevanje teksta, tj. razvija sposobnost za interpretaciju (razumijevanje i tumačenje), sposobnost za analizu i sintezu, što omogućuje formulisanje sopstvenoga mišljenja i njegovu argumentaciju. Pritom, poseban značaj pripada pojmovno jasnom formulisanju misli i njihovih značenja.

Filozofija postiče samostalnost, tj. interesovanje da se na temelju sopstvenih pitanja autonomno traga za informacijama i znanjima, koristeći se izvornom literaturom i drugim instrumentima saznanja.

Ona razvija sposobnost izražavanja, tj. koncentrisanoga praćenja predavanja s apstraktnim misaonim tokom i istovremeno shvatanje kompleksnih veza i kritičko prosuđivanje. Takođe je važna sposobnost vladanja kulturom usmenoga i pismenoga izražavanja.

3. Izvođenje nastave

3.1. Izbornost

Uopšte, u metodskome smislu, nastavu filozofije treba izlagati jasno, razumljivo i ekonomično. Profesor/profesorka može imati interpretativno stanovište, ali treba da vodi računa o pristupačnosti, postepenosti, preglednosti i podsticajnosti svojih izlaganja za samostalno učenikovo/učeničko promišljanje. Za tu svrhu najbolje je kombinovati istorijski prikaz slijeda mišljenja s izlaganjem problemskih sinopsisa u razumijevanju pojedinih teorija i oblasti. Tako se može očekivati da nas filozofija ne samo uči nekom spoljašnjem znanju, već da nas na unutrašnji način osposobljava za izgradnju vlastitoga stava i sopstvenoga mišljenja.

Nastavni program je otvoren i dat je orijentaciono bez detaljne operacionalizacije. Program je strukturisan kroz sljedeće komplekse: Što je filozofija? Što jeste ono „prvo“? Što mogu znati? Što treba da činim(o)? i Izborna tema.

Uvod u filozofiju treba početi upoznavanjem učenika/učenica s pojmom filozofije, izvorima filozofiranja, osnovnim poljima filozofskoga istraživanja, ključnim filozofskim pitanjima, filozofskom sistematikom uopšte i odnosom filozofije prema drugim oblicima znanja i djelovanja.

U ovome poglavlju učenici/učenice treba da shvate prirodu filozofije kao posebnoga stava prema svijetu, iz čega proizilaze vrijednost i značenje osnovnih sadržaja u filozofskoj teoriji.

U obrađivanju kompleksa vezanih za problematiku ontologije, saznanja i etike nastavni program predviđa tri načina realizacije (pojmovni, autorski i problemski). Nastavnik/nastavnica ima mogućnost da pronalazi vlastiti metodski postupak. Nastavnik/nastavnica se, takođe, može opredijeliti za one probleme, autore i pojmove koje smatra suštinskim za razumijevanje određene teme.

Otvorenost programa za autonomiju nastavnika/nastavnica i učenika/učenica naročito je naglašena u izboru teme po slobodnome izboru u zavisnosti od interesovanja učenika/učenica.

U obrađivanju tema vezanih za antičku filozofiju i ranu patristiku potrebno je insistirati na filozofskoj terminologiji, problemu početka filozofije – na koji se način filozofija rađa, korpusu grčke filozofije, novoplatonizmu i recepciji helenske filozofije u hrišćanstvu, odnosno sporu helenizma i hrišćanstva.

Što se tiče srednjovjekovne filozofije, naročito se treba zadržati na problemu univerzalija – centralnome problemu zapadne sholastike – i na osnovnim momentima vizantijske duhovnosti.

U obradi novovjekovne filozofije treba naglasiti značaj Dekartova „kopernikanskog obrta“ i modernoga preporoda nauke. Takođe je potrebno elaborirati i kritički prosuditi osnovne ideje renesanse, racionalizma, empirizma, prosvetiteljstva, francuskoga materijalizma. Posebnu pažnju treba posvetiti razumijevanju njemačke klasične filozofije, naročito Kantove i Hegelove teorijske pozicije koje plodno dovršavaju jednu epohu u mišljenju. U ovome kontekstu valja razumjeti i posthegelovske filozofske teorije koje kritički razvijaju probleme prakse, istorije, slobode i čovjeka.

U obradi savremene filozofije treba sveobuhvatno prikazati temeljna filozofska strujanja kroz učenje njihovih najznačajnijih predstavnika. U ovome segmentu treba što više koristiti izvorne tekstove savremenih filozofa, problematizovati ih i obrađivati kroz dijalog i filozofsku raspravu u kojoj će učenici/učenice naučiti da se u vlastitome promišljanju koriste filozofskim tekstom i teorijskom argumentacijom.

3.2. Nastavne metode i oblici nastavnoga rada

Nastavnik/nastavnica pri izboru nastavnih metoda i oblika nastavnoga rada treba da se opredijeli za one koje će što efikasnije podsticati aktivno učešće učenika/učenica i istovremeno omogućiti ostvarivanje ciljeva predmeta i realizaciju programskih sadržaja. To se može cjelishodno ostvariti adekvatnim izborom i umješnom primjenom različitih metoda i metodskih postupaka koji se kombinuju u zavisnosti od planiranoga tipa i cilja časa, oblika rada i prirode programskih sadržaja.

Izbor i primjena nastavnih metoda spadaju u područje nastavnikova/nastavničina stvaralaštva. Učenike/učenice treba motivisati na misaonu aktivnost u toku samoga časa i na učenje s razumijevanjem. To svakako podrazumijeva individualizovani pristup učenicima/učenicama, upoznavanje njihova prethodnog znanja, interesovanja i sposobnosti.

Pored značaja koje metode usmenoga izlaganja i razgovora imaju u nastavi filozofije, ukazujemo i na značaj diskusije kao oblika filozofskoga dijaloga, skandalona, primjenu izvornoga teksta i metodu pisanih radova. Primjena metoda aktivnoga učenja predstavlja takođe jedan od najefikasnijih načina koji podstiče učenje s razumijevanjem, misaono aktiviranje, razvijanje kulture komunikacije i intelektualno osamostaljivanje učenika/učenica.

Kod izbora oblika nastavnoga rada (frontalni, grupni, individualni) treba imati u vidu da nijedan od njih ne može biti jedini i da se u okviru realizacije jedne nastavne jedinice svi oblici mogu sinhronizovano kombinovati. Najbolji rezultati postižu se njihovom korelacijom, koja proizilazi iz zahtjeva za korelacijom nastavnoga procesa.

Za uspješnije i obuhvatnije realizovanje programa potrebno je organizovati i više oblika rada: filozofske sekcije, tribine, rasprave, u kojima bi učenici/učenice kroz ravnopravan i slobodan dijalog mogli ispoljiti interes i samostalnost za misaonu elaboraciju i istraživanje određene filozofske problematike.

6. Korelacija među predmetima

Povezivanje sadržaja filozofije sa srodnim sadržajima drugih nastavnih predmeta podrazumijeva saradnju i timski rad između samih nastavnika/nastavnica i uvid u strukturu programskih sadržaja različitih predmeta. To se prije svega odnosi na nastavu književnosti, istorije, sociologije, psihologije, logike, istorije religija, matematike, fizike itd.

Isticanje korelacije učenicima/učenicama znatno olakšava razumijevanje međusobne povezanosti različitih nastavnih predmeta, doprinosi efikasnijem usvajanju novih znanja i njihovu trajnijem zadržavanju.

7. Standardi znanja (ispitni katalog)

Ovim standardima propisuju se različiti nivoi znanja¹ koje treba usvojiti s obzirom na taksonomske stepene u svakoj tematskoj cjelini posebno.

1. ŠTO JE FILOZOFIJA?

Učenik/učenica zna da:

- nabroji osnovna određenja filozofije
- prepozna filozofska pitanja
- razlikuje osnovne filozofske discipline
- nabroji filozofske epohe u razvoju filozofskoga mišljenja
- *objasni značenje osnovnih polja i problema filozofskoga istraživanja*
- *razumije izvor filozofskoga mišljenja (čuđenje, sumnja, smisao)*

---

¹ Oznake (a, б, в) односе се на стандарде за:

- а) миминални ниво знања
- б) средњи ниво знања (укључујући а)
- в) највиши ниво знања (подразумијева а и б).

- *pravilno upotrebljava osnovne filozofske kategorije (teorija, praksis, poesis, mudrost, saznanje, svijet, svijest, znanje itd.)*
- *v) objasni odnos filozofije i drugih oblika znanja i djelovanja*
- *v) shvati perspektivnost i upotrebljivost filozofije u modernome svijetu i životu.*

2. ŠTO JESTE ONO „PRVO“?

Učenik/učenica zna da:

- *odredi pojam ontologije*
- *nabroji osnovne ontološke pojmove (bivstvovanje – bivstvujuće; jedno – mnoštvo; suština – pojava)*
- *prepozna relevantne filozofe za ontologiju (Heraklit, Platon, Aristotel, Dekart, Kant, Hegel, Niče, Hajdeger)*
- *objasni značenje osnovnih ontoloških pojmova*
- *razumije osnovne ontološke ideje (kosmos, kretanje, Jedno)*
- *obrazloži problemske sklopove (Platonova teorija ideja, Aristotelova metafizika, apsolutni idealizam, kritika metafizike)*
- *da se služi izvornim tekstom i da interpretira jedan segment izvornoga teksta*
- *argumentovano razgovara o zadatome ontološkom problemu*
- *samostalno prezentuje jedan moderni ontološki koncept*
- *napiše kraći esej o zadatome problemu.*

3. ŠTO MOGU ZNATI?

Učenik/učenica zna da:

- *definiše pojam gnoseologije*
- *nabroji osnovne gnoseološke pojmove: znanje, istina, nauka, metoda*
- *prepozna filozofe relevantne za gnoseologiju (Platon, Aristotel, Dekart, Lok, Kant)*
- *razlikuje: mnjenje – znanje, razum – čulnost, neposredno – posredno saznanje*
- *identifikuje osnovne strukturne elemente saznanja*
- *objasni značenje osnovnih gnoseoloških pojmova*
- *obrazloži odnos između osnovnih strukturnih elemenata saznanja*
- *razlikuje metode spoznaje i methodske tehnike*
- *v) primijeni gnoseološke pojmove na konkretne primjere*
- *v) interpretira jedan segment izvornoga teksta (po izboru)*
- *v) primijeni gnoseološka znanja na vlastito iskustvo.*

4. ŠTO TREBA DA ČINIM(O)?

Učenik/učenica zna da:

- *navede osnovna značenja praktičke filozofije (etike, antropologije i aksiologije)*
- *nabroji temeljne pojmove praktičke filozofije (čovjek, zajednica, ličnost, moral, dobro, sloboda, odgovornost, vrijednost)*
- *prepozna filozofe relevantne za etiku, antropologiju i aksiologiju (Aristotel, Mil, Kant, Levinas)*
- *objasni značenje osnovnih pojmova praktičke filosofije*
- *diferencira problemska polja morala, prava, politike, umjetnosti*
- *obrazloži jednu etičku teoriju (po izboru)*
- *navede primjere iz neposrednoga života*
- *kritički prosudi etičke primjere iz sopstvenoga života*
- *interpretira jedan segment izvornoga teksta (po izboru)*
- *verifikuje validnost sopstvenih stavova*
- *vrednuje pravno-politički poredak i institucije civilnoga društva*
- *napiše kraći esej o zadatome problemu.*

5. IZBORNA TEMA

Učenik/učenica zna da:

- *identifikuje filozofsku epohu, disciplinu ili jedan od pravaca savremene filozofije*
- *nabroji osnovne pojmove iz izbornoga sadržaja*
- *prepozna relevantne filozofe za izborni sadržaj*
- *objasni značenja osnovnih pojmova iz izbornoga sadržaja*
- *pravilno upotrebljava pojmove iz izbornoga sadržaja*
- *interpretira jedan tekst (po izboru) iz izbornoga sadržaja*
- *samostalno napiše esej, prikaz ili referat o izbornoj temi*

- *iznosi sopstveno mišljenje o datome problemu.*

7. Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika/učenica jedan je od najsuptilnijih i najkompleksnijih zadataka u nastavi filozofije. Da bi bio u funkciji ostvarivanja ciljeva predmeta, proces vrednovanja treba da obuhvati ne samo provjeru stepena usvojenosti znanja i razmišljanja programskih sadržaja, već i provjeru sposobnosti učenika/učenica za analitičko i sintetičko rasuđivanje i primjenu naučenoga. To se uspješno može ostvariti kontinuiranom primjenom raznovrsnih oblika provjere znanja (usmenim, pismenim provjeravanjem i provjeravanjem primjenom testova), što doprinosi objektivnijem vrednovanju ukupnih aktivnosti učenika/učenica i potpunijem sagledavanju njihova napredovanja.

Nastavnik/nastavnica je odgovoran/odgovorna za ocjenjivanje i tu je njegova/njena odgovornost nedjeljiva. Ocjena treba da stimuliše učenika/učenicu i podstakne njegovo/njeno interesovanje za nastavni predmet. Provjera znanja treba biti u funkciji dolaženja do novih saznanja, da učenike/učenice podstiče na samovrednovanje, što se postiže obrazlaganjem ocjene i upoznavanjem učenika/učenica s kriterijumima ocjenjivanja.

U procesu verifikacije i ocjenjivanja stepena ovladanosti problemima, treba uzeti u obzir nivo znanja i poznavanja literature te učešće u diskusiji i postavljanju problema. Polazna osnovna vrednovanja može biti analiza i interpretacija izvornih tekstova, pisanje eseja, ogleđa, prikaza ili referata o određenoj temi ili problemu. Naročito valja cijeniti sklonost za zauzimanje kritičkoga stava i izgradnju vlastitoga interpretativnog stanovišta.

8. Resursi za realizaciju

8.1. Literatura

Hrestomatije izvornih tekstova

- **Filozofska hrestomatija** 1-9, MATICA HRVATSKA, Zagreb, 1978.
- *Nagovor na filozofiju* (hrestomatija I i II), priredio Vidak Marković, Učenička zadruga gimnazije „Svetozar Marković“, Niš, 1996. i 1997.

Literatura za profesore

a) stručna literatura

- Windelband: *Povijest filozofije I i II*, Naprijed, Zagreb, 1978.
- Hegel: *Istorija filozofije* (1, 2, 3), BIGZ, Beograd, 1975.
- Koplston: *Istorija filozofije I (Grčka i Rim)* i II (*Srednjovjekovna*), 1991; III (*Kasni srednji vek i renesansna filozofija*), 1994; IV (*Od Dekarta do Lajbnica*), 1995; BIGZ, Beograd
- Koplston: *Filozofija u Rusiji*, BIGZ, Beograd 1992.
- Tatakis: *Istorija vizantijske filozofije*, Društvo filozofa i sociologa Crne Gore, Nikšić, 1996.

b) metodička literatura

- Marinković J.: *Metodika nastave filozofije*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
- Gvozdrenović S.: *Metodika nastave filozofije*, Univerzitet Crne Gore, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 1999.

9. Profil i stručna sprema nastavnika/nastavnica

Nastavu filozofije u gimnaziji može izvoditi lice koje je u toku univerzitetskoga obrazovanja (240 ECTS), steklo jedno od sljedećih zvanja: profesor filozofije, diplomirani filozof, profesor filozofije i sociologije.

Da bi se planirani programski sadržaji uspješno realizovali, neophodno je kontinuirano stručno-metodičko usavršavanje nastavnika/nastavnica.

Nacionalni savjet za obrazovanje na 27. sjednici, održanoj 17. marta 2014.godine, utvrdio je izmjene predmetnoga programa Filozofija za IV razred gimnazije.